

Викладання основ юридичного та етичного регулювання медичної практики у процесі післядипломної освіти лікарів

Резніченко Н. Ю.

КУ «Запорізький обласний шкірно-венерологічний клінічний диспансер» ЗОР

Наведено принципи викладання основ юридичного та етичного регулювання медичної практики у процесі післядипломної освіти лікарів. Викладено нормативно-правові документи, які повинні розглядатись під час вивчення юридичних основ медичної діяльності. Зроблено висновки про те, що розгляд основних нормативно-правових документів сприятиме формуванню кваліфікованого спеціаліста зі знанням правового підґрунтя своєї роботи, своїх прав та обов'язків, вмінням вирішувати основні юридичні питання, що виникають не лише між лікарем і пацієнтом, але й роботодавцем і працівником, і, таким чином, надасть можливість юридично грамотно захистити себе під час можливого виникнення правових випадків.

Ключові слова: юридичне регулювання, лікарська практика, освіта.

На сучасному етапі розвитку суспільства відзначається постійне зростання потреби населення у медичних послугах. Цьому сприяє прискорення темпу життя, збільшення емоційної та нервової напруги, зменшення вільного часу для відпочинку, сну, фізичних вправ, проживання в екологічно несприятливій місцевості, розповсюдженість шкідливих звичок, – усе це призводить до ранніх проявів старіння та різноманітних захворювань. Патологічні зміни в організмі знижують дієздатність людини, негативно впливають на психоемоційний стан, призводять до депресії, низької самооцінки, соціальної дезадаптації та погіршують сімейні відносини. Ці фактори мають безпосередній вплив на демографічну ситуацію у країні. Саме тому збереження та покращення стану здоров'я населення має бути пріоритетним напрямом державної політики.

В Україні існує численна розгалужена мережа закладів охорони здоров'я (державних, комунальних, відомчих, приватних, університетських), в якій тисячі лікарів щоденно надають медичну допомогу. Для покращення стану здоров'я населення щорічно розробляються та впроваджуються різноманітні діагностичні та лікувальні заходи. Попит на різні медичні послуги постійно збільшується; проте зростає і вимогливість споживачів до якості їх надання та кваліфікованості осіб, які їх проводять. На жаль, розповсюдженим на цей час явищем є:

- надання медичних послуг особами, які не мають відповідної медичної освіти;
- невідповідність медичних призначень діючим протоколам діагностики та лікування;

- ненадання належної уваги юридично-нормативній документації у рутинній медичній практиці (наприклад, інформованим згодам на проведення лікування, хірургічних процедур, косметологічних маніпуляцій та ін.);

- низька обізнаність медичного персоналу щодо чинних нормативно-правових документів, що стосуються охорони здоров'я, медичної діяльності, проведення клінічних випробувань.

Ці фактори досить часто є підґрунтям для виникнення правових випадків. Для їх уникнення особи, які займаються медичною діяльністю, повинні:

- по-перше, мати відповідну освіту;
- по-друге, знати свої юридичні права та обов'язки.

Тому викладання основ юридичного та етичного регулювання лікарської практики стає однією з першочергових задач у процесі післядипломної освіти лікарів незалежно від їх спеціалізації та кваліфікації. Під час післядипломної освіти медичних працівників має проводитись поглиблений аналіз юридичного та етичного регулювання лікарської діяльності та проведення наукових медичних досліджень.

При викладанні юридичних основ практичної медичної діяльності потрібно базуватись на законах України, міжнародних договорах, деклараціях, наказах Міністерства охорони здоров'я України та інших правових документах, що стосуються охорони здоров'я або з якими повсякденно можуть мати справу як лікарі, так і пацієнти:

- Конституція України;

- Цивільний кодекс України;
- Кодекс законів про працю України;
- Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я»;
- Закон України «Про охорону дитинства»;
- Конвенція ООН про права дитини;
- Дванадцять принципів організації охорони здоров'я для будь-якої національної системи охорони здоров'я, прийняті 17-ою Всесвітньою медичною асамблеєю (ВМА);
- Женевська декларація, прийнята 2-ою Генеральною асамблеєю ВМА;
- Клятва лікаря;
- Клятва Гіппократа;
- Етичний Кодекс лікаря України;
- Міжнародний Кодекс медичної етики;
- Декларація про незалежність і професійну свободу лікаря (провізора);
- Лісабонська декларація стосовно прав пацієнта;
- Кодекс України про адміністративні правопорушення;
- Кримінальний кодекс України;
- Сімейний Кодекс України;
- Закон України «Про захист прав споживачів»;
- Закон України «Про звернення громадян»;
- Рішення Конституційного Суду України.

Так, найвищу юридичну силу має Конституція України, отже саме її положення першочергово повинні розглядатись в якості правової основи медичної діяльності. Велика увага має приділятися статтям, що формують засади охорони здоров'я [9]:

- Ст. 3, зміст якої говорить про те, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю; таким чином, спрямованість діяльності держави має визначати гарантії прав і свобод людини, це є головним обов'язком держави, і держава відповідає перед людиною за свою діяльність;
- Ст. 49, зміст якої розкриває право кожного на охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування; при цьому держава має створювати умови для ефективного і доступного для всіх громадян медичного обслуговування, безоплатного надання медичної допомоги у державних і комунальних закладах охорони здоров'я; важливим постулатом цієї статті є те, що існуюча мережа державних і комунальних закладів охорони здоров'я не може бути скорочена; крім того, держава має сприяти розвитку лікувальних закладів усіх форм власності.

Слід пам'ятати про існування Рішення Конституційного суду України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої Ст. 49 Конституції України – «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно». Це означає, що «медична допомога надається всім громадянам незалежно від її обсягу та без попереднього, поточного або наступного їх розрахунку за надання такої допомоги» [11].

Важливими у практичній діяльності є статті Конституції України, що присвячені умовам та оплаті праці, соціальному захисту [9]:

- Ст. 43 про право кожного на належні, безпечні і здорові умови праці, на заробітну плату, не нижчу від визначеної законом;
- Ст. 46 про право громадян на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з належних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

При розгляді окремих статей Цивільного кодексу пильна увага повинна приділятися підставам виникнення цивільних прав та обов'язків, зокрема: договорам та іншим правочинам, завданню майнової (матеріальної) та моральної шкоди іншій особі:

- Ст. 22 говорить про відшкодування збитків та інші способи відшкодування майнової шкоди;
 - Ст. 23 присвячена відшкодуванню моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав.
- Крім того, в межах Цивільного кодексу розглядається право на медичну допомогу, право на інформацію про стан свого здоров'я, право на таємницю про стан здоров'я – це Статті 284, 285, 286. Потрібно обов'язково зупинитись на положеннях глави 63, в якій викладені положення щодо надання послуг; до них відносяться [13]:
- договір про надання послуг (Ст. 901);
 - виконання договору про надання послуг (Ст. 902);
 - плата за договором про надання послуг (Ст. 903);
 - відшкодування виконавцеві фактичних витрат за договором про безоплатне надання послуг (Ст. 904);
 - строк договору про надання послуг (Ст. 905);
 - відповідальність виконавця за порушення договору про надання послуг (Ст. 906);
 - розірвання договору про надання послуг (Ст. 907).

Велике значення у правовій підготовці будь-якого спеціаліста має Кодекс законів про працю України, оскільки він регулює трудові відносини всіх працівників, сприяючи зростанню продуктивності праці, поліпшенню якості роботи, і встановлює високий рівень умов праці, всемірну охорону трудових прав працівників. Основними положеннями Кодексу законів про працю України є [6]:

- основні трудові права працівників (Ст. 2);
- регулювання трудових відносин (Ст. 3);
- законодавство про працю (Ст. 4);
- гарантії забезпечення права громадян на працю (Ст. 5-1);
- недійсність умов договорів про працю, які погіршують становище працівників (Ст. 9);
- додаткові порівняно з законодавством трудові і соціально-побутові пільги (Ст. 9-1);
- трудовий договір (Ст. 21);
- гарантії при укладенні, зміні та припиненні трудового договору (Ст. 22);
- строки трудового договору (Ст. 23);
- укладення трудового договору (Ст. 24);
- випробування при прийнятті на роботу та його строки (Статті 26, 27);
- обов'язок працівника особисто виконувати доручену йому роботу (Ст. 30);
- заборона вимагати виконання роботи, не обумовленої трудовим договором (Ст. 31);
- переведення на іншу роботу (Статті 32, 33, 34);
- підстави припинення трудового договору (Статті 36, 38, 39, 40, 41, 43, 45);
- вихідна допомога (Ст. 44);
- відсторонення від роботи (Ст. 46);
- обов'язок власника або уповноваженого ним органу провести розрахунок з працівником і видати йому трудову книжку (Ст. 47);
- норма тривалості робочого часу, скорочена тривалість робочого часу, п'ятиденний і шестиденний робочий тиждень та тривалість щоденної роботи, тривалість роботи напередодні святкових, неробочих і вихідних днів, неповний робочий час (Статті 50, 51, 52, 53, 56);
- перерва для відпочинку і харчування (Ст. 66);
- вихідні дні (Ст. 67);
- щорічні відпустки та її тривалість (Статті 74, 75);
- відпустки у зв'язку з вагітністю, пологами і для догляду за дитиною; приєднання щорічної відпустки до відпустки у зв'язку з вагітністю та пологами; порядок надання відпустки для догляду за дитиною і зарахування її до стажу роботи; відпустки жінкам, які усиновили дітей; додаткова відпустка працівникам, які мають ді-

тей; гарантії при прийнятті на роботу і заборона звільнення вагітних жінок і жінок, які мають дітей (Статті 179, 180, 181, 182, 182-1, 183).

При вивченні юридичних основ медичної діяльності найважливіше значення має Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», який визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади охорони здоров'я в Україні, регулює суспільні відносини у цій галузі з метою:

- забезпечення гармонійного розвитку фізичних і духовних сил;
- забезпечення високої працездатності і довголітнього активного життя громадян;
- усунення факторів, що шкідливо впливають на їх здоров'я;
- попередження і зниження захворюваності, інвалідності та смертності;
- поліпшення спадковості.

Слід ретельно розглянути наступні положення даного Закону України [1]:

- загальні положення Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», до яких відносяться:

- 1) поняття і терміни, що вживаються в Законі (Ст. 3);
- 2) основні принципи охорони здоров'я (Статті 4, 5);
- права та обов'язки громадян у галузі охорони здоров'я:

- 1) право на охорону здоров'я, його гарантії, державний захист, обмеження, пов'язані із станом їх здоров'я (Статті 6, 7, 8, 9);

- 2) обов'язок піклуватися про своє здоров'я та здоров'я дітей, не шкодити здоров'ю інших громадян, проходити профілактичні медичні огляди і робити щеплення, подавати невідкладну допомогу іншим громадянам, які знаходяться у загрозовому для життя і здоров'я стані та ін. (Ст. 10);

- 3) правові основи лікувально-профілактичної допомоги – поняття про лікуючого лікаря (Ст. 34);

- 4) вибір лікаря і лікувального закладу (Ст. 38);

- 5) можливість направлення хворих на лікування за кордон (Ст. 36);

- 6) подання медичної допомоги в невідкладних та екстремальних ситуаціях і в критичному для життя стані (Статті 37, 52);

- 7) обов'язок надання медичної інформації (Ст. 39);

- 8) обов'язок збереження лікарської таєм-

ниці (Ст. 40);

9) загальні умови медичного втручання (Ст. 42);

10) згода на медичне втручання (Ст. 43);

11) застосування методів профілактики, діагностики, лікування і лікарських засобів (Ст. 44).

Важливу роль у формуванні правового світогляду лікаря відіграє вивчення Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального кодексу України. Серед найзначніших положень Кодексу України про адміністративні правопорушення слід відзначити правопорушення в галузі охорони праці і здоров'я населення, яким присвячена п'ята глава [7]:

- Ст. 42 говорить про порушення санітарно-гігієнічних і санітарно-протиепідемічних правил і норм;

- Ст. 44 дає роз'яснення щодо порушень обмежень, встановлених для медичних і фармацевтичних працівників під час здійснення ними професійної діяльності;

- Ст. 45 – про ухилення від обстеження і профілактичного лікування осіб, хворих на венеричну хворобу, та умисне приховування джерела зараження венеричною хворобою,

- Ст. 46 – про порушення встановленого порядку взяття, переробки, зберігання, реалізації і застосування донорської крові;

- Ст. 46-2 встановлює відповідальність за порушення встановлених законодавством вимог щодо заняття народною медициною (цілительством).

Медичних працівників, які займаються науковою діяльністю та виданням авторської медичної літератури, має зацікавити Ст. 51-2 про порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності [7].

Серед положень Кримінального кодексу України, які мають розглядатися медичними працівниками, слід зупинитися на [10]:

- Статтях 130, 131, 132 (зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби, розголошення відомостей про проведення медичного огляду на виявлення зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної інфекційної хвороби);

- Ст. 133 (зараження венеричною хворобою);

- Статтях 135, 136, 139 (залишення в небезпеці та ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані, ненадання допомоги хворому медичним працівником);

- Ст. 138 (незаконна лікувальна діяльність);

- Ст. 140 (неналежне виконання професійних

обов'язків медичним або фармацевтичним працівником);

- Ст. 141 (порушення прав пацієнта);

- Ст. 142 (незаконне проведення дослідів над людиною);

- Ст. 145 (незаконне розголошення лікарської таємниці);

- Ст. 325 (порушення правил боротьби з епідеміями);

- Ст. 326 (порушення правил поведінки з мікробіологічними або іншими біологічними агентами чи токсинами).

Закон України про лікарські засоби розглядає надзвичайно важливі аспекти медичної діяльності, серед яких [4]:

- клінічні випробування лікарських засобів;

- захист прав пацієнта (добровольця).

Зацікавленість медичних працівників має викликати також Сімейний кодекс України, який визначає не лише засади шлюбу, особисті немайнові та майнові права і обов'язки подружжя, але й зміст особистих прав та обов'язків батьків і дітей, усиновителів та усиновлених, інших членів сім'ї та родичів [12]:

- Ст. 6 окреслює правовий статус дитини;

- Ст. 30 – взаємну обізнаність наречених про стан здоров'я, створення державою умов для медичного обстеження наречених, порядок його здійснення;

- Ст. 141 – рівність прав та обов'язків батьків щодо дитини;

- Ст. 142 – рівність прав та обов'язків дітей щодо батьків;

- Ст. 143 – обов'язок батьків забрати дитину з пологового будинку або іншого закладу охорони здоров'я;

- Ст. 243 – поняття опіки та піклування над дітьми.

Визначення термінів *дитина* та *дитинство* (важливих перш за все у роботі медичного персоналу педіатричного профілю) надається у Законі України «Про охорону дитинства». Даним Законом України роз'яснюються поняття такі, як:

- дитина-сирота;

- діти, позбавлені батьківського піклування;

- дитина, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів;

- дитина-інвалід;

- неповна сім'я;

- багатодітна сім'я.

Також у Законі встановлені:

- основні принципи охорони дитинства;

- право кожної дитини на життя та охорону

здоров'я;

- права, обов'язки та відповідальність батьків за виховання та розвиток дитини.

Статті 13, 29 розглядають державну допомогу сім'ям з дітьми і дітям, ураженим ВІЛ-інфекцією та іншими невиліковними і тяжкими хворобами [5].

Права дитини, крім того, захищені Конвенцією ООН про права дитини, яка набула чинності для України у 1991 р. Згідно даній Конвенції, держави-сторони забезпечують, щоб відповідальні за піклування про дітей установи, служби та органи відповідали нормам, встановленим компетентними органами (зокрема у галузі безпеки й охорони здоров'я). Конвенцією встановлено, що кожна дитина має невід'ємне право на життя, а держави-сторони [8]:

- максимально забезпечують виживання та здоровий розвиток дитини;

- проводять заходи щодо захисту дитини від усіх форм фізичного та психологічного насильства, недостатнього піклування та недбалого поводження з боку батьків і законних опікунів;

- сприяють забезпеченню особливих потреб неповноцінної дитини, домагаються здійснення права дитини на користування найбільш досконалими послугами системи охорони здоров'я та засобами лікування хвороб;

- вживають заходів щодо надання матерям належних послуг з охорони здоров'я у допологовий і післяпологовий періоди.

Під час роботи, перш за все, у приватній сфері між лікарем і його клієнтами виникають відносини, які юридичною мовою називаються відносинами між споживачами товарів, робіт і послуг та виробниками і продавцями товарів, виконавцями робіт і надавачами послуг різних форм власності, що регулюються Законом України «Про захист прав споживачів». А отже, медичним працівникам приватних лікувально-профілактичних закладів потрібно знати основні положення цього закону [2]:

- права споживача у разі порушення умов договору про виконання робіт (надання послуг) (Ст. 10);

- порушення прав споживачів (Ст. 21).

Питання практичної реалізації захисту на-

даних громадянам прав крім того регулюється Законом України «Про звернення громадян», серед основних статей якого потрібно зупинитися на [3]:

- Статтях 5, 7, 8 (вимоги до звернення);

- Статтях 14, 15, 16 (розгляд пропозицій, заяв, скарг громадян);

- Ст. 18 (права громадянина при розгляді заяви чи скарги);

- Ст. 20 (термін розгляду звернень громадян).

Окрім законів України для формування правового світогляду лікаря велике значення мають:

- Дванадцять принципів організації охорони здоров'я для будь-якої національної системи охорони здоров'я, прийняті 17-ою Всесвітньою медичною асамблеєю, Нью-Йорк, США, жовтень 1963 р. з внесеними поправками 35-ою Всесвітньою медичною асамблеєю, Венеція, Італія, жовтень 1983 р.;

- Міжнародний Кодекс медичної етики, прийнятий 3-ою Генеральною асамблеєю ВМА, Лондон, Англія, жовтень 1949 р., з внесеними доповненнями 22-ою Всесвітньою медичною асамблеєю, Сідней, Австралія, серпень 1968 р., 33-ою Всесвітньою медичною асамблеєю, Венеція, Італія, жовтень 1983р.;

- Етичний кодекс лікаря України, прийнятий та підписаний на Всеукраїнському з'їзді лікарських організацій та X З'їзді Всеукраїнського лікарського товариства у м. Євпаторії 27 вересня 2009 р.;

- Лісабонська декларація стосовно прав пацієнта, прийнята 34-ою Всесвітньою медичною асамблеєю, Лісабон, Португалія, вересень/жовтень 1981 р.) та інші регулюючі документи.

Отже, розгляд основних нормативно-правових документів, що стосуються медичної практики, сприятиме формуванню кваліфікованого спеціаліста зі знанням правового підґрунтя своєї роботи, своїх прав та обов'язків, вмінням вирішувати основні юридичні питання, що виникають не лише між лікарем і пацієнтом, але й роботодавцем і працівником (наприклад, власником приватної медичної клініки та його працівниками) і, таким чином, надасть можливість юридично грамотно захистити себе під час можливого виникнення правових випадків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» від 19.11.1992 № 2801-ХІІ (Редакція станом на 01.01.2016).
2. Закон України «Про захист прав споживачів»

від 12.05.1991 № 1023-ХІІ (Редакція станом на 03.09.2015).

3. Закон України «Про звернення громадян» від 02.10.1996 № 394/96 (Редакція станом на

- 01.01.2016).
4. Закон України «Про лікарські засоби» від 04.04.1996 № 124/96-ВР (Редакція станом на 19.06.2016).
 5. Закон України «Про охорону дитинства» від 26.04.2001 № 2402-III (Редакція станом на 21.02.2016).
 6. Кодекс законів про працю України від 10.12.1971 № 322-VIII із змінами і доповненнями, внесеними законами України (Редакція станом на 12.06.2016).
 7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X (Редакція станом на 27.07.2016).
 8. Конвенція ООН про права дитини, ратифікована Постановою ВР № 789-XII від 27.02.91.
 9. Конституція України із змінами, внесеними Законами України від 8 грудня 2004 р. № 2222-IV, від 1 лютого 2011 р. № 2952-VI, від 19 вересня 2013 р. № 586-VII, від 21 лютого 2014 р. № 742-VII.
 10. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III із змінами і доповненнями, внесеними законами України (Редакція станом на 15.03.2016).
 11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України «у державних і комунальних закладах охорони здоров'я медична допомога надається безоплатно» (справа про безоплатну медичну допомогу) № 10 рп / 2002 від 29 травня 2002 р.
 12. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 № 2947-III із змінами і доповненнями, внесеними законами України (Редакція станом на 08.06.2016).
 13. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV із змінами і доповненнями, внесеними законами України (Редакція станом на 18.02.2016).

ПРЕПОДАВАНИЕ ОСНОВ ЮРИДИЧЕСКОГО И ЭТИЧЕСКОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ МЕДИЦИНСКОЙ ПРАКТИКИ В ПРОЦЕССЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ОБРАЗОВАНИЯ ВРАЧЕЙ

Резниченко Н. Ю.

КУ «Запорожский областной кожно-венерологический клинический диспансер» ЗОС

Приведены принципы преподавания основ юридического и этического регулирования медицинской практики в процессе последипломного образования врачей. Изложены нормативно-правовые документы, которые должны рассматриваться при изучении юридических основ медицинской деятельности. Сделаны выводы о том, что рассмотрение основных нормативно-правовых документов будет способствовать формированию квалифицированного специалиста со знанием правовых основ своей работы, своих прав и обязанностей, умением решать основные юридические вопросы, которые возникают не только между врачом и пациентом, но и между работодателем и работником, и, таким образом, предоставит возможность юридически грамотно защитить себя во время возможного возникновения правовых случаев.

Ключевые слова: юридическое регулирование, врачебная практика, образование.

TEACHING THE FOUNDATIONS OF LEGAL AND ETHICAL REGULATION OF MEDICAL PRACTICE IN PROCESS OF POSTGRADUATE TRAINING OF DOCTORS

Reznichenko N. Yu.

"Zaporizhzhya Regional Skin and Venereal Clinical Hospital" of Zaporizhzhya Regional Hospital CI

The principles of teaching the foundations of legal and ethical regulation of medical practice in process of postgraduate training of doctors are presented. The legislative documents needed during studying the legal foundations of medical activities are described. It may be concluded that consideration of the key legal documents will facilitate the formation of a qualified specialists with knowledge of legal foundations of their work, their rights and responsibilities, ability to solve basic legal issues arising not only between doctor and patient but also between employer and employee. Thus, this consideration will provide an opportunity to protect themselves correctly during a possible occurrence of legal cases.

Keywords: legal regulation, medical practice, education.

Резниченко Наталья Юрьевна – доктор медицинских наук, врач женского кожного отделения КУ «Запорожский областной кожно-венерологический клинический диспансер» ЗОС, доцент кафедры дерматовенерологии и косметологии с курсом дерматовенерологии и эстетической медицины ФПО Запорожского государственного медицинского университета.

nreznichenko@mail.ru